

ZIMMER, Stefan (2006): *Die keltischen Wurzeln der Artussage. Mit einer vollständigen Übersetzung der ältesten Artuserzählung Culhwch und Olwen*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 200 p.

ZIMMER, Stefan (ed.) (2005): *König Artus lebt! Eine Ringvorlesung des Mittelalterzentrums der Universität Bonn*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 370 p.

Pocs personatges hi ha en la literatura europea medieval que tinguin tanta influència i continuïn encara ara exercint tanta fascinació arreu del món com l'heroi gal·lès Artur, i les històries del sant Greal i els cavallers de la «taula rodona» que s'hi relacionen. Es tracta, en efecte, d'un dels pocs casos en què la imaginació cèltica ha aconseguit transcendir el llenguatge de la poesia i de la

1. Le discours a été repris dans un recueil publié en français: PUȘCARIU, S. (1937): *La place de la langue roumaine parmi les langues romanes*, in *Études de linguistique roumaine*, traduites du roumain à l'occasion du soixantième anniversaire de l'auteur. Cluj-București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, p. 3-54.

novel·la per arribar a formes d'expressió tan suggerents i plàstiques com la música, el teatre, l'òpera i el cinema.

Els dos volums que ressenyem, ambdós publicats per la prestigiosa casa editorial alemanya Winter de Heidelberg, són òbviament complementaris. Comparteixen l'objectiu de fer arribar als estudiosos i estudiants universitaris de les diverses branques de la filologia, però també al públic culte d'aquell país i a tots els interessats per la figura mítica d'Artur, uns textos diguem-ne iniciàtics, que, per conveniència comentarem ací atenent l'*ordo* i cronologia dels materials tractats, més que no la data de publicació.

I. Tal com indica el títol: *Les arrels cèltiques de la saga artúrica. Amb una traducció completa de la narració artúrica més antiga Culhwch i Olwen*, el primer volum centra l'atenció en els orígens cèltics del mite artúric. L'autor, tot partint del fet que aquest en l'actualitat sol ser més conegut arreu d'Europa gràcies a les creacions, versions i reelaboracions sorgides en l'àmbit de la literatura francesa, alemanya o anglesa, tracta de presentar de manera organitzada allò més rellevant de les fonts artúriques anteriors a la famosa *Historia Regum Britanniae* de Geoffrey de Monmouth (s. XII), en especial les gal·leses i llatines fins ara exhumades; informació posada al dia, que aquesta seria la primera vegada que es recull de manera sistemàtica en alemany.

Segons afirma l'autor, la necessitat d'una tal síntesi se li va fer palesa al llarg d'un cicle de conferències organitzat per ell mateix en el Centre d'Estudis Medievals de la Universitat de Bonn, durant els cursos 2003 i 2004. I com que els 12 articles que edita el mateix Zimmer (= Z) en el volum del 2005, són, de fet, una versió ampliada d'una tria de les 17 conferències impartides al llarg d'aquell cicle, resulta evident el vincle temàtic i circumstancial existent entre els dos llibres que comentem, fruit d'un remarcable esforç de divulgació de la tasca acadèmica d'un grup d'especialistes entorn del rei Artur i la pervivència i actualitat de la seva memòria.

Els possibles testimonis més remots procedeixen: 1) de materials epigràfics, 2) de l'onomàstica, 3) de la historiografia, 3) d'alguns fragments poètics, 4) de l'hagiografia, 5) de les anomenades Triades i Genealogies gal·leses i 6) de la saga artúrica coneguda sota el títol de *Culhwch i Olwen*. Z., que té la prudència d'assenyalar en el pòrtic mateix del llibre que aquesta informació només pot furnir dades hipotètiques en cap manera definitives, i que no manquen especialistes com ara O. Padel, que després d'haver-les analitzat de prim compte mantenen que Artur és un personatge de ficció, mancat de fonament històric, estructura la seva obra d'acord amb l'esmentada divisió.

1) En el primer apartat, trobem resumida la possible evidència que aporten algunes inscripcions romanes, trobades en una làpida sepulcral i en un arc de marbre d'una capella dedicada a Sant Martí, prop de Split a Dalmàcia, referides a un centurió anomenat LUCIUS ARTORIUS CASTUS, que entre altres càrrecs importants en diverses legions imperials, va comanar la legió sisena «vencedora», i les legions i cohorts britàniques que lluitaren contra els Armoricans (més tard anomenats bretons). Això porta l'autor a discutir tres de les tesis proposades sobre la possible etimologia del nom *Arthur/Artus*: la que el fa derivar del mot *ARS = art* i la que el relaciona amb *ARTUS* (nom) = «articulació», amb el possible sentit de «compacte, apte, dúctil, que uneix». Una tercera possibilitat, semànticament més atractiva ja que té connotacions referibles a un tòtem o possible divinitat associable amb un guerrer, apunta que **artos* és el nom cèltic de l'ós. Vincula així el nom de l'heroi amb el llatí *ARTORIUS*, d'origen celta, com bé demostren els noms en irlandès, gal·lès i bretó antic començats amb *Art-*. Una inscripció llatina descoberta a Trier: «Ací descansa en pau *Ursula...*, *Artula*, la seva estimada mare, ha fet posar aquesta làpida», prova que *ARTORIUS* hauria estat aviat assimilat pels romans i que en el moment en què es va redactar la inscripció el procés d'assimilació era encara transparent. Una variant de la tesi cèltica seria la proposta d'un hipotètic **Artorix*. Tanmateix la forma *Artur* o *Arturus*, és la predominant en els textos llatins, amb la variant culta *Arcturus*, poèticament evocadora de l'estrella més brillant de la constel·lació polar. En la *Historia Brittonum*, hom troba l'explicació: *Artur latine translatum sonat ursum horribilem*, favorable a la tesi celta.

Entre els testimonis procedents d'inscripcions britàniques, tots ells molt hipotètics, s'assenyalen: un piló de pedra de Towyn, o pedra de sant Cadfan (ss. vè a viiè), fins ara considerat el document més antic en llengua gallesa, on hom ha cregut llegir; M[C]ARTR; i una làpida, suposadament del s. viè, exhumada a l'abadia de Tintagel, a la costa de Cornualla, que resa *Pater Coliavi ficit ARTOGNOU* («El pare de Coliavo la va fer erigir [és a dir:] Artognou»). La denominació *Arthgnou* (= «famós com un ós») podria considerar-se una al·lusió indirecta a Artur.

Més curiosos són encara els següents possibles indicis de l'existència d'una antiga tradició oral: a) El relleu de la *Porta della Pescheria* de la catedral de Mòdena (s. xii), on hi ha esculpits personatges artúrics que van participar en el rapte de la reina Ginebra, amb la corresponent inscripció que els identifica: Winloge = Gwenhwyfar, Mardoc = Mordred, ARTUS DE BREITANIA, Galvagin = Gwalchmai/Gawain, Che = Cei, Isdermus = Ederm mab Nudd. b) Un relleu similar, però sense cap acotació, que es troba a Bari, en una porta lateral de l'església de San Nicolau. c) Un mosaic del paviment de la catedral d'Otranto (s. xii), amb un cavaller, que porta el nom de *Rex Arturus*. Al davant seu hi ha un gat rampant, i més avall es representa el mateix gat (?), mossegant la gola d'un personatge (Artur?), caigut a terra. Es tractaria de l'episodi de la pugna entre Artur i el monstruós *Cath Palug*. Sembla que els artistes ja van considerar que l'episodi era prou conegut i que no necessitava cap aclariment. D'altres mosaics, documentats al sud d'Itàlia, permeten pensar que van ser els normands els qui van introduir aquesta temàtica. En tot cas és de lamentar la manca de qualitat de la foto inclosa en la p. 40, que no aconsegueix gaire la seva suposada funció de servir d'il·lustració d'aquests testimonis, ja estudiats i il·lustrats per L. H. Loomis, *Arthurian Legends in Medieval Art*, Nova York 1938, p. 32-36, i en posteriors treballs, no indicats per Z.

2) L'ús dels noms relacionats amb la saga artúrica pot aduir-se com una altra prova indirecta. Z. recull unes poques referències —algunes, com la del famós *Llibre de Llandaf*, potser afegides posteriorment— demostrarien que *Artuir* era un nom documentable entre les classes dominants d'Irlanda, Escòcia i Gal·les al llarg dels ss. vi i vii. El fet que molts dels comtes de Bretanya portessin aquest nom a partir del s. xii, sembla més aviat degut a la popularitat de l'obra de Geoffrey de Monmouth. A Anglaterra, tot i ser conegut pels normands abans de la invasió, durant el s. xv el nom d'Artur degué la seva popularitat al fet que Enric VIIè va voler que el seu fill, juntament amb el nom heretós el prestigi del mite i l'ambició al domini fàctic d'ambdues Bretanyes. Els noms *Artusius*, *Merlinus* i *Galvanus*, apareixen força en el Nord i Nordest d'Itàlia, i en alguns casos amb anterioritat al llibre de Geoffrey.

3) Tocant al testimoni de la historiografia, en el *De excidio Britanniae* (s. vi), Gildas no esmenta Artur però sí la *obsessio Badonici montis*, setge o batalla que va aturar la progressió dels anglosaxons i que marca una fita cabdal en l'evolució de la llegenda artúrica. La *Historia Brittonum* (= HB) de Nennius (s. ix) consagra Artur com a *dux bellorum*, o cabdill militar de l'exèrcit britànic que lluitava contra els saxons, i, aprofitant potser algun poema gal·lès antic, allista les dotze batalles en les quals hauria participat l'heroi. En la breu recensió de la dotzena confrontació armada (*in monte Badonis in quo correruerunt in uno die nongenti sexaginta viri de uno impetu ARTHUR*), afirma que Artur va matar 960 enemics! Dues *mirabilia* o prodigis locals de caràcter folklòric, anotades en el ms. Harley 30 de la HB, fan esment, respectivament: a les empremtes que el gos o «Caball» (en gal·lès = cavall!) d'Artur va deixar en una pedra, i també a la tomba del fill del «cavaller Artur», mort i enterrat pel seu propi pare prop d'una font anomenada Llygad Amr (=«L'ull d'Amr»). Els *Annales Cambriae*, conservats en un ms. del s. xii, però compilats el s. x, situen l'any 516 el famós *Bellum Badonis, in quo Arthur portavit crucem...tribus diebus & tribus noctibus in humeros suos & Brittones victores fuerunt*. Segons uns, es fa ací referència a un escut amb la creu, però com que això seria un anacronisme, altres prefereixen especular que allò que l'heroi va portar durant els tres dies i tres nits que va durar la batalla, fou una estàtua o icona. Els mateixos *Annales*, daten la mort d'Artur l'any 537 (*Gueith Camlan in qua Arthur et Medraut corruerunt, et mortalitas in Britannia et in Hibernia fuit*). El mot gal·lès *gueith*, transmet més aviat la idea de pesta o epidèmia, que no la de batalla. Interessa també una referència, que trobem en el llibre *De miraculis*

S. Mariae Laudunensis (II, 15): Hermann de Laon reporta una batussa monacal que tingué lloc l'any 1145, i la compara a les que «els bretons solen tenir amb els francesos a causa del rei Artur» (*sicut Britones solent iurgari cum Francis pro rege Arturo*). D'altra banda William of Malmesbury, en el seu *De Gestis Regum Anglorum*, (c. 1125), parla del suposat descobriment, en temps de Guillem el Conqueridor, de la tomba de Walwen, nebot d'Artur, afegint que la d'Artur era desconeguda i per això les cançons anunciaven el seu futur retorn.

El lector familiaritzat amb la justament clàssica recerca d'Edmund Faral, *La Légende arthurienne* (París 1929), i amb els llibres de Roger Sherman Loomis, *Celtic Myth and Arthurian Romance*, Nova York 1927 i *Arthurian Tradition & Chrétien de Troyes*, Nova York 1929, i d'algun altre ja esmentat, detecta tot d'una que la informació fins ara resumida en alemany no solament, conté escasses novetats, sinó que sovint deixa d'esmentar, potser per considerar-los ja inclosos en la bibliografia més recent que s'ha fet servir, aquests vells però fonamentals treballs. Un oblit potser explicable per raons d'espai, però que sembla del tot injust. Contrastant la informació que proporcionen aquells mestres amb el resum actualitzat de Z. podem, fins i tot, descobrir alguna omisió puntual en el resum en alemany, com ara la d'una nota de la importantíssima *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* on Beda (s. viiè-viiiè), repeteix la notícia de Gildas sobre la desfeta de Montbadon; o la següent acotació del *Liber Floridus* de Lambertus (s. xii): *Est palatium in Britannia in terra Pictorum Arturis militis, arti mirabili, in quo factorum bellorumque eius omnia gesta sculpta videntur*.

4) Potser la part que pot resultar de més interès als lectors no familiaritzats amb la literatura gallesa, cal cercar-la en els capítols dedicats als testimonis literaris, on Z., ultra allistar les referències més o menys genèriques, que ja figuren en les síntesis clàssiques sobre el tema, ens brinda les citacions textuais en la versió original gallesa, acompanyada, si s'escau, d'una reconstrucció, i sempre de la corresponent traducció a l'alemany. Trobem així una citació del poema èpic *Gododin*, que tot i considerar-se obra del poeta Aneirin (s. vi), només podem llegir, i encara de manera fragmentària, en l'anomenat *Llibre d'Aneirin* (Cardiff, Ms I, del s. xiiii), si bé l'ortografia i estil responen al s. ixè. Celebrant l'heroisme dels guerrers que es van fer famosos en el setge de Catraeth, el poeta hi estableix un paralelisme indirecte entre un tal Gwarddur i Artur: «*Tot i no ser Arthur [-ceni bei ef Arthur-], va tombar els corbs negres de la murada / de la fortalesa*». Tanmateix l'esforç esmerçat per Z. a l'hora de justificar aquesta formulació negativa, a força d'enviar-nos a llocs paral·lels del *Rigveda* o de textos antics, eslaus i bàltics, i gallesos, sembla desmesurat i força agafat pels pèls! Un altre testimoni també difícil de datar és el fragment poètic anomenat *Pa gur*, procedent del famós *Llibre negre de Carmarthen*, volum miscel·lani escrit a Gal·les del Sud devers el 1250. S'hi descriu la disputa d'Artur, que a la porta d'un castell topa amb un porter que es nega a deixar-lo entrar i li formula preguntes sobre la seva identitat i la dels seus acompanyants. Artur li respon amb la frase: «Arthur amb Ceï, el savi» (*arthur. a chei guin*), i aviat el text es transforma en un monòleg de l'heroi ple d'interessants referències, entre elles una al·lusió al *Cath Palug*. Entre els altres poemes del *Llibre negre* on es fa menció d'Artur, crida l'atenció l'elegia sobre «Geraint fill d'Erbin» (*Gereint fil' Erbin*), on el subjecte líric afirma, entre altres coses: «Vaig veure Artur, l'emperador, a Llongborth». En la composició anomenada «Estrofes sobre les tombes» (*Englynion y Bedau*), perquè es parla dels sepulcres dels herois, hom hi al·ludeix a «una meravella del món: una tomba per Artur», potser perquè, segons la llegenda, Artur no en tenia cap, de tomba.

En el famós *Llibre de Taliesin*, una altra rellevant compilació de textos gallesos conservada en un ms. del s. xiv (però que pren el nom d'un poeta del s. viè!), s'hi pot llegir una composició de gran intensitat i misteri: el *Preiddeu Annwn* («Les peces robades a l'altre món»), on l'autor allista els objectes que Artur i altres sis supervivents van portar d'una expedició a ultratomba. Z. (p. 81-85) fa avinents dues versions del text gal·lès, seguides d'una versió alemanya, que dona testimoni de les dificultats d'interpretació. En els pomes *Kat Godeu* («La batalla dels arbres»), *Kadeir Teyrnnon* («El tron del príncep»), *Kanu y Meirch* («El poema dels cavalls»), el *Marwnat* o «Plany per Uthr Pendragon», «El diàleg d'Artur amb l'àguila» i «El diàleg entre Melwas i Gwenhwyfar», hi ha també

breus referències a Artur. D'altra banda, a Itàlia alguns dels testimonis posteriors al llibre de Geoffrey de Monmouth s'aparten tant de la tradició divulgada per aquest historiador gallec, que és possible sospitar l'existència de tradicions paral·leles o precedents. Z destaca la llegenda que ubica Artur en l'Etna o Mongibell, recollida en els *Otia imperialia* de Gervasi de Tilbury, per Cesari de Heisterbach en el seu *Dialogus Miraculorum*, i en el *Detto del Gatto Lupesco*, una composició còmica toscana del s. XIII, on l'autor topa amb un cavaller *de la corte de lo re Artú*, que retorna a Anglaterra després de conèixer amb Artur en el famós volcà.

5) Un breu repàs a la presència d'Artur en les vides dels sants gal·lesos Illtud, Cadoc, Padarn, Gildas, Carannog, Teilo, Efflam i Gourzonou, que reflecteixen les tensions entre l'església local de Gal·les i l'arquebisbe de Canterbury, mostra que la figura d'Artur és contrastada amb el poder taumatúrgic dels herois celestials, raó per la qual sol adquirir matisos negatius. Entre els títols de *rex totius majoris Brittanie*, *rex illustrissimus Britannie*, o *rex universalie Britannie*, que apunten a una cronologia ja força tardana, ressalta el de *quidam tyrannus*, *Arthur nomine* i el de *rex rebellis i tyrannus* que li adjudiquen les *vides de Padarn* i la de *Gildas*, respectivament.

6) Tampoc no manca el nom d'Artur en els textos didàctics i nemotècnics, com ara les famoses *triades* gal·leses més antigues, on hom destaca el poder territorial de l'heroi, o el paper d'algun dels seus fills, o dels personatges més rellevants del seu entorn. En les *Genealogies*, «Arthur, fill de Uthr» també hi és present.

7) La part més important i substancial del volum (p. 113-165) és la dedicada a traduir a l'alemany el *Culhwch i Olwen* (s. XII), narració gal·lesa conservada en dos mss. del s. XIV, on Artur, «cap dels prínceps de les illes» i d'un grup de guerrers, ajuda un cosí seu anomenat Culhwch, protagonista de la història, a superar les 40 tasques o proves, suposadament impossibles, imposades pel gegant Yspadadden als pretendents de la seva filla Olwen. Es tracta d'un conegut tema folklòric desenvolupat amb imaginació i humor, amb un estil directe acostat a l'oralitat, que Z. procura mantenir en la seva versió, la primera feta a l'alemany. L'espai destinat a aquesta traducció i la desproporció entre el tractament que hom dóna a aquest text en relació a la resta de materials, així com la repetició temàtica que detectem al principi de l'altre volum miscel·lani ressenyat a continuació, obliga a preguntar-se si l'actual estructura del llibre és de fet la més pertinent, i si potser no hauria estat millor dedicar tot el volum a un estudi contextualitzat més vast, centrat en aquesta important primícia artúrica en gal·lès, subordinant, de forma més homogènia i concentrada, tota la informació de segona mà acumulada en la resta de capítols a aquest estudi nuclear del *Culhwch*.

Completen el llibre un petit índex, quatre apèndixs i una bibliografia. El primer dedicat a Ceï (*CAIUS* > *GAIUS*) i Bedwyr (*Beduerus* / *Bedyvere*), dos dels personatges més importants del seguici artúric, i al tractament que reben en *Culhwch i Olwen*. El segon tracta de Merlin (*MYRDDIN* > **MERDINUS* > *MERLINUM*). El tercer apunta les variades teories sobre el Greal (*GRADALIS* < **CRATALIS*: *CRATIS*?), i el triple ús simbòlic que la caldera o perol tenia en el món cèltic medieval: el perol de l'abundància, el contingut del qual mai no s'acaba; el perol de la veritat, que es feia servir en les ordalies; i el perol de la resurrecció, així dit perquè retornava a la vida els guerrers morts. Aquest triple substrat cèltic pogué determinar la posterior adaptació eucarística de Chrétien o de Robert de Boron i una posterior assimilació a la llegenda de Josep d'Arimatea.

En un quart i darrer apèndix, Z., resumeix les polèmiques tesis de C. Scott Littleton i Linda A. Maltot (Londres i N.York 1994) sobre les possibles arrels orientals de la saga artúrica. En síntesi, aquests autors, partint de la documentada existència a Hispània, Gàl·lia i Bretanya, de contingents iranians al servei de Roma, i de l'existència dels anomenats *cataphracti* («cavallers cuirassats») que van servir i es van quedar a viure en colònies de veterans prop de l'actual Lancashire, assenyalen la possibilitat que la població nativa hagués assimilat velles tradicions iranianes, com la de l'espasa clavada en la roca o la del plat o perol meravellós. Alternativament, hom proposa que la presència d'aquest tipus de tropes en la *Gallia Aremonica* o actual Bretanya francesa, tingué un efecte similar. Per si no bastés i sobrés, Z. apunta una especulació que sembla encara més irrellevant: la de que el nom d'*Alan*, i variants, tan freqüent a Escòcia, deriva de la presència dels Alans, poble que tam-

bé guardaria relació amb els autors medievals francesos i alemanys que tractaren el tema artúric gràcies a aquestes arrels. I, ja per acabar-ho de confitar, Z. recull la tesi que defensa les arrels indogermàniques de la saga artúrica, mantinguda gràcies a la tradició oral.

És ben veritat que Z. tracta de desmarcar-se repetidament d'aquestes teories i anota que «a la vista de les enormes incerteses d'aquestes tesis, certament tan atractives com altament especulatives, sobren ací els comentaris» (190). Per això mateix no deixa de sorprendre que dediqui tant d'espai a aquest tipus d'especulació! Crec, tanmateix, que tothom estarà plenament d'acord amb la seva conclusió, que: «No pot haver-hi cap solució de l'enigma d'Artur» (p. 191). Raó per la qual, i a la vista d'unes conclusions que poc, o no res semblen aportar a una apreciació estètica de la ficció artúrica posterior, potser més d'un lector posi en entredit les raons al·legades pel mateix Z. a l'hora de tractar de justificar aquest tipus d'excavació arqueològica pel fossar del temps passat, de resultats tan migrats com coneguts de fa temps, i es deixarà influir decididament pel saludable escepticisme de Padel.

Amb això no volem restar valor informatiu a aquesta síntesi factual, d'estructura acumulativa, que reflecteix, potser massa, el seu caràcter original de notes o apunts de classe. I, si, ben mirat, aquest no sembla, al nostre entendre, el tipus de llibre destinat a provocar massa entusiasme pel tema artúric entre el públic no universitari, els estudiants i estudiosos que cerquin d'aprofitar les dades acurades que certament conté, hi cercaran en va la fluïdesa d'estil o la concisa elegància de les obres clàssiques sobre el tema que he esmentat més amunt, i que encara mantenen la seva vigència. Crec que no és convenient ni pedagògic d'escamotejar als estudiants alemanys capaços de llegir l'anglès i el francès, que deuen ser la majoria, la notícia de l'existència d'aquells llibres bàsics, que resulta ben fàcil de posar al dia a la vista de la bibliografia de Norris J. Lacy, o la retallada i sintètica, que dona el mateix Z.

II. En tot cas, és possible argumentar que la fama d'Artur i la seva importància depèn més de la producció artística posterior, que no dels fragmentaris i hipotètics testimonis d'un passat que, com hem vist, es demostra molt boirós, raó per la qual ens sembla en principi més estimulant la lectura del segon volum: *El Rei Artur viu! Cicle de conferències celebrades en el centre d'Estudis Medievals de la Universitat de Bonn*, que comentem a continuació.

Per manca d'espai oferim als nostres lectors una breu sinopsi indicativa del contingut dels treballs, que en cap manera pretén substituir una lectura directa. Tret de fer servir sempre el personatge d'Artur com a punt de referència, el cicle no s'ha estructurat cercant de fer-ne cap seguiment coherent. Les conferències van totes acompanyades d'una bibliografia bàsica i responen als interessos i curiositat de cada col·laborador, la qual cosa té, com és lògic, els seus pros i contres. L'aspecte positiu més evident seria el de mostrar d'una manera flexible les possibilitats i la varietat d'interessos i de tractaments que brinda el tema.

1) Obre el volum un treball de Stefan Zimmer, «Els testimonis artúrics més antics» (p. 9-34), que, tret de la versió del *Culhwch i Olwen*, conté, de forma sintètica, la mateixa informació del volum ja ressenyat més amunt.

2) Ursula Hendrichs, «El secret del Greal: noves propostes» (p. 35-64). Estudi comparatiu, potser massa ambiciós i descriptiu, però força interessant, sobre el sentit de la recerca del Greal, en el *Perceval* de Chrétien i la seva continuació; el *Parzival* de Wolfram von Eschenbach, i el *Roman de l'Estoire dou Graal* de Robert de Boron. Ultra estudiar l'etimologia i significat del mot *Graal* i l'evolució del motiu del perol màgic que acaba assimilant llegendes eucarístiques apòcrifes, s'hi destaca el diferent tractament d'aquest recipient en el *Parzival*, on el Greal és una pedra o *lapis exilis* (altres llegeixen: *elixir* i *betilis!*, o, com fa l'autora: *ex coelis lapsus*), lectura que li permet relacionar aquest element miraculós amb la pedra negra de la Ka'aba. En aquest lloc, el seu ús de l'alemany *sicher*, («segurament», p. 57), pot provocar la mateixa sensació d'incertesa que el castellaníssim: «indudablement», o «que duda cabe», i preferim, de molt, el *vielleicht* («potser»), de la p. 58. El Greal, com és sabut, passarà a ser un «exemple de l'esforç d'un heroi per aconseguir

el més gran i millor» (p. 59), assimilable a la recerca cristiana i eucarística de la salvació. Els valencians s'agradaran de trobar en aquest treball (p. 39-40), una referència a l'anomenat «sant calze» conservat a la Seu valentina, i als llibres de l'historiador suís André de Mandach, *Auf den Spuren des Heiligen Gral*, Göppingen, Kümmerle Verlag, 1995. De Mandach, aprofitant les recerques de Antonio Beltrán Martínez (1955), creu en l'autenticitat d'aquesta relíquia. I el mateix fa Michael Heseman, *Die Entdeckung des Grals*, Gütersloh, Patloch, 2003.

3) Hans-Manfred Schuh, «La presentació del Rei Artur en Chrétien de Troyes» (p. 65-92). L'autor fa un seguiment del tractament del personatge d'*Artus, li buens rois de Bretaingne (Yvain, V.1)*, en l'obra de Chrétien. Aquest reformula artísticament i dona un superior sentit a un mite, segons ell deturpat per la fabulació popular, que, seguint una línia ja marcada per Wace en el *Roman de Brut* (9789-9798), interpreta, de manera més aviat indirecta, d'acord amb l'ideal de *courtoisie* del segle XII, a força d'incidir en el seu variable comportament. Crea així una figura mutable, que combina el tipus ideal de rei mític poderós, extrovertit i ple de la *joie* cortesana (*le bon roi, le fort, le seür*, que vol mantenir l'estament ideal del seu pare, *Erec, V. 1749-70*), amb el d'un home introvertit, solitari i ple de febleses humanes, al qual la recerca d'harmonia priva de l'acció i proporciona l'aparença d'una inestable debilitat i manca de diplomàcia. Mentre en el *Cligès* el rei és presentat com un gran cabdill, en el *Lancelot* pateix una pèrdua d'autoritat, i és víctima de traïcions i d'insults dels seus cavallers, que el fan caure en un estat de tristesa o torbació (*malëurté, dolor, duel, sopir, pesance, angoisse, destresse*), que arriba a tenir efectes còmics o tragicòmics, però que el doten de trets humans. En el *Perceval* (V. 9198ss.) dona la impressió de ser un home molt làbil, i en crisi psicològica, que amb la seva apatia posa en perill l'estabilitat de l'ordre cortesà. La mort de Gauvain comportarà una crisi terrible i el llibre, inacabat, es tanca amb la descripció d'un Artur víctima del desmai que li causa la nova del passament del seu nebot, que dona a l'heroi una marcada nota d'humana feblesa.

4) Irmgard Gephart, «El cavaller i les dones. Relacions sexuals i recerca identitària en el Parzival de Wolfram von Eschenbach segons la teoria psicoanalítica del narcissisme» (p. 93-116). Treball molt ben escrit i ben articulat. L'autora hi analitza el vitalisme eròtic del pare de Parzival, Gahmuret, l'existència del qual és presentada com una constant alternança o conflicte entre la guerra i la seducció amorosa (*Strît und minne was sîn ger, 35, 25*) d'una banda, i la llibertat i la dependència, que l'autora considera típica de la teoria enunciada en el títol i anunciadora, per contrast, del tarannà del mateix Parzival, de l'altra. Si la carrera donjoanesca del pare, cavaller errant que reafirma la seva identitat de mascle prepotent en les seves esporàdiques relacions amb les dones, i cerca alhora la seva llibertat en un món d'aventura i de perill, sense lligar el seu destí inestable, simbolitzat per l'àncora de l'escut, és un esquema repetitiu marcat per un narcissisme que aprofita cada relació i cada circumstància per a crear una fastuosa i il·lusòria representació del propi jo, la història de Perzeval és també el drama masculí de la recerca del propi jo. Només que la recerca identitària de Parzival, partint de la immaduresa infantil, al recer de la mare, la ignorància del propi nom i la incapacitat de formular quan s'escau la pregunta que pertoca, passa per diversos estadis evolutius, marcats per les quatre trobades amb Sigune i pel nom mateix de l'heroi, fins a culminar amb un distanciament crític i l'acceptació i ascètica expiació de les seves debilitats i errors. Tot un procés psicològic de millora, impossible en un Gahmuret, que ignora el sentiment de vergonya i de penediment, i que té una fe tan impertorbable com inconsistent en la seva masculinitat, com bé prova, a nivell simbòlic, la seva mort, causada per la feblesa del seu casc. El lector del *Tirant* no deixarà de remarcar el simbolisme de les camises de seda de la reina Herzeloide, que Gahmuret porta damunt l'armadura cada vegada que entra en combat. Camises que la dama torna a portar en la intimitat quan el cavaller retorna a casa. Tot i que arriben a esquinçar fins a divuit camises, la relació no deixa de ser esporàdica i molt transitòria!

5) Peter Kern, «La creació d'una tradició i el joc amb la tradició. Sobre la història dels gèneres en la novel·la artúrica alemanya» (p. 117-43). Aquest treball, molt ben documentat i lligat, deixa al descobert dues línies diferents però complementàries en la constitució i consolidació de les

convencions literàries, i el predomini del tractament lúdic que aquestes reben. La clau de la creació literària de Chrétien és la unitat dins de la varietat. Una fórmula d'un alt nivell de productivitat, basada en la descripció d'un univers que gira sempre entorn de la cort artúrica i dels que la integren, i d'altra banda sap donar joc a un gran nombre d'aquests personatges. El sistema, assimilat en les adaptacions d'aquestes obres fetes a Alemanya, determinà la creació d'una novel·la artúrica alemanya basada en la imitació i la integració de temes, motius, acció i formulacions. El treball centra l'atenció en aquestes obres, sovint complementàries, que s'articulen en un gènere prou definit. Kern il·lustra de manera molt competent les tècniques que aprofiten creativament aquesta identitat genèrica recurrent. Uns matisos i variacions que en el fons no fan altra cosa que reafirmar la sensació de varietat en la unitat d'una tipologia que es demostra constant i per això crea en el públic unes expectatives sempre renovades i repetides. Aquest procés, que implica un distanciament crític respecte al sistema de valors inherent al gènere artúric, i a la substitució de l'*ethos* cavalleresc de la força (*kraft*), pel de l'astúcia (*list*), culmina en l'assimilació de la comicitat, del joc irònic i del capgirament paròdic de llocs considerats tòpics.

6) Klaus Kuno, «La cort artúrica i els *Aschkenasim* – La circumcisió de la cavalleria?» (p. 145-80). Aquest títol fa anticipar una lectura interessant i fins i tot divertida, que aviat es demostra altament frustrant i mal estructurada. Els mites relacionats amb Artur i la seva cort, responen a una determinada mentalitat i a un limitat sector de la societat que s'hi sentia identificat. Tot i ser evident que els jueus centroeuropeus coneguts amb el nom d'*Aschkenasim* no pertanyien a aquell estrat social, tanmateix s'interessaren pel tema, tal com documenta l'existència d'una obra escrita en *jid-disch* anomenada *Artus hof*, o «la cort d'Artur», de la qual se'n coneixen en l'actualitat tres versions manuscrites del s. XVI. A partir d'aquesta realitat, l'autor, en la primera part del treball, s'endinsa en un seguit de discussions erudites molt puntuals sobre la datació i altres característiques tècniques i filològiques d'aquests mss. i de les edicions posteriors que ens obliguen a compatir els pobres estudiants condemnats a assistir a un tipus de conferència on la minúcia impedeix bastir cap visió de conjunt. En la segona part i responent en certa manera a la perplexitat d'uns oients o lectors que ens demanem ¿què té a veure aquest avorridíssim desplegament d'erudició amb la temàtica plantejada en la provocadora pregunta del títol?, Kuno explica el procés d'assimilació del tema per part dels jueus europeus, i tracta de respondre a les clàssiques preguntes: 1) què van assimilar els jueus?, 2) quan?, 3) on?, 4) per a qui? i 5) com? Les respostes serien: 1) fonts orals i diverses versions alemanyes en vers i en prosa, sobre *Wigalois* o *Wigoleis*. 2 i 4): A Regensburg, abans que el 1519 la comunitat jueva fos expulsada d'aquella ciutat. 3) Sembla que en el Nord d'Itàlia. 5) Mitjançant un procés d'adaptació que fa servir elements de la tradició bíblica, midràsica i talmúdica i en base a algunes omissions. És a l'hora de contestar aquestes preguntes que es revela el desequilibri d'aquest treball, ja que si l'autor hagués sabut prescindir de la primera part, potser hauria arribat a desenvolupar-les com era d'esperar.

7) Geert H.M. Claassens, «Deixa't lloar, estranger! – El *Walewein ende Keye* neerlandès medieval i la tradició artúrica europea» (p. 181-219). Claassens demostra molt bé la importància i originalitat de la tradició artúrica neerlandesa en el conjunt de la literatura europea medieval, centrant l'atenció en el *Walewein*, obra la importància, originalitat i precedents de la qual, destaca en un esforç ben convincent de situar aquest text en el seu context; esforç que inclou un resum argumental, l'estudi del rerafons filològic, i una anàlisi interpretativa dels aspectes més atractius del llibre, en especial l'estructura narrativa.

8) Stephan Conermann, «Cavallers musulmans- Existeix això? La Recepció de Saladí en les obres europees medievals» (p. 221-72). Com anticipa l'autor, la resposta a la seva pregunta és negativa. La seva recerca abasta: 1) la recepció d'Artur com a cavaller. 2) L'origen de les ordres de cavalleria i el concepte ideal del cavaller. 3) Fonts i evolució de la creació de la figura cavalleresca de Saladí. La tercera part és la més rellevant. Hom hi passa revista a dotze fonts historiogràfiques i literàries, i al procés evolutiu que s'hi documenta, on es passa d'una visió negativa de Saladí a una del tot positiva, en la qual destaquen: els seus trets cavallerescs, la seva generositat, la història del

seu adobament com a cavaller i les diverses genealogies destinades a provar els seus orígens cristians. També es revisa el seu paper d'iniciador d'un debat interreligiós, els seus suposats viatges per terres cristianes i els seus amors amb la reina francesa d'Antioquia. Tot això demostra, en conclusió, que el mite artúric no és l'únic que ha fascinat la imaginació europea. Conclusió vàlida, però que obri, al nostre entendre, la porta a moltes altres possibles investigacions indirectes que, ben mirat, no guarden relació amb el tema del present llibre.

9) Uwe Bauman, «La matèria artúrica i motius artúrics en la història, cultura i literatura de l'Anglaterra de l'època dels Tudors i Estuads» (p. 273-96). Aquest excel·lent article que aprofita la historiografia i la literatura, i té, p. e. en compte factors com la publicació de *Le Mort Darthur* de Malory, un any després de la de la traducció del *Libre de l'Orde de cavalleria* de Lull, o el simbolisme profètic inherent a la bandera amb el dragó vermell de Cadwalladar com emblema dinàstic, o la imposició del nom d'Artur al príncep que resumia totes les ambicions dinàstiques dels Tudors, etc., prova de manera molt eficient de quina manera la història de la recepció del tema artúric s'integra, al llarg dels regnats de Enric VIIè, Enric VIIIè, Isabel I i Jaume I, en la història general d'una autoescenificació del poder, que s'expressa en els torneigs, les màscares i l'escenografia de la festa cavalleresca, de manera que és possible parlar del poder de la mitologia i d'una mitologia del poder.

10) Sebastian Klotz, «Patriotisme ressonant com a teatre dels sentits». El *King Arthur: Or, the British Worthy (1691)* de John Dryden i Henry Purcell» (p. 297-313). Estudi ple de suggeriments i d'intel·ligents preguntes no gens fàcils de contestar, sobre la intencionalitat i possibles sentits ocults de l'esmentada òpera dramàtica, en què Dryden i Purcell fan culminar una representació artúrica de la conquesta britànica, relacionada amb la pujada de William III al tron anglès, amb una interessant alegoria política, centrada en la metàfora de la recuperació dels sentits. Klotz deixa entreveure que ja no es tracta ací d'una glorificació de la casa reial, sinó que el text amaga un missatge polític ple de possibles insinuacions, i que és un constant moviment de recerca, que Purcell va saber traduir al llenguatge acústic d'una manera congenial.

11) Ludger Scherer «Mite i Matemàtica. El rei Artur en Jacques Roubaut» (p. 315-342). Estimulant aproximació a l'obra, encara *in fieri*, del cicle *Graal théâtre* de l'esmentat autor, que aquest elabora en col·laboració amb Florence Delay. Scherer fa un remarcable esforç per fer entendre el rerefons teòric del «taller per la literatura potencial» (*Ouvroir de littérature potentielle* = «Oulipo») d'on emanà la idea de recrear en grup uns textos literaris potencials, és a dir, encara per fer, i de cercar i d'experimentar noves tècniques d'escriptura basades en l'anàlisi i coneixement d'una tradició literària, que, en el cas que ens ocupa, abasta els textos de Robert de Boron, els *Mabinogion* i la mitologia celta, però també San Francesc de Sales, Calderón i Clausewitz, etc.! El treball fa una presentació de cada obra del cicle, i analitza recursos com la intertextualitat, els anacronismes i repeticions, o el mètode de recórrer a una crònica dels esdeveniments en la cort artúrica.

12) Franz-Josef Albersmeier, «La llegenda artúrica en el cinema francès després del 1945 – fins al *Lancelot du Lac* (1974) de Robert Bressons» (p. 343-359). Aquest darrer assaig mostra la vigència i actualització de la llegenda artúrica com a tema cinematogràfic, amb especial atenció al *Lancelot* de Bressons. Un director que, ja des del principi del seu film, vol demostrar, amb unes escenes de destrucció desoladora, de quina manera els cavallers del rei Artur s'havien apartat dels ideals de la cavalleria, fins a convertir-se en una colla de criminals. També les primeres paraules de presentació pressuposen el fracàs de la recerca del Greal com a quinta essència de la cavalleria. El film vol documentar el final d'una societat que ha traït les pròpies normes i per això es veu condemnada a la destrucció. Mostra ser també una reflexió pessimista sobre el poder de la destrucció. L'autor relaciona aquest pessimisme amb les conviccions jansenistes del director que maneja la càmera d'una manera gairebé ascètica, del tot coherent amb les seves idees religioses. El resultat serà la transformació de materials literaris del s. XII i XIII en una temàtica de valor universal.

Tanca el volum un índex de noms i una notícia curricular dels autors.

Tot plegat, i resumint el que hem tractat d'explicar: el primer volum, tot i que fa avinent al públic alemany una útil traducció d'un text artúric molt interessant, és una *mise au point* o recull d'informació ja coneguda; el segon, representa, en conjunt, una contribució ben recomanable i fins i tot important.

Albert HAUF I VALLS
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de València
Emeritus Professor Coleg y Brifysgol Caerdydd